

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Teze diplomové práce

Genderová studie v ekonomickém prostředí České republiky

Jana Teplá

© 2015 ČZU v Praze

Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce na je základě zvolených statistických metod analyzovat postavení mužů a žen na trhu práce v České republice. K tomuto účelu je využito následujících vybraných ukazatelů: ekonomická aktivita, zaměstnanost, nezaměstnanost a ekonomická neaktivita. V teoretické části jsou vysvětleny základní pojmy vztahující se ke zkoumané problematice genderu, genderových stereotypů, zaměstnanosti a faktorů ovlivňujících rovné příležitosti mužů a žen na trhu práce.

V praktické části je analyzován vývoj vybraných ukazatelů (ekonomická aktivita, zaměstnanost, nezaměstnanost, ekonomická neaktivita), na jejichž základě je zhodnoceno ekonomické postavení mužů a žen na trhu práce v časovém rozmezí od roku 1999 do 2013. Na základě statistických metod pro analýzu časových řad je u vybraných ukazatelů stanovena predikce na dva roky dopředu. Vlastní výzkum je založen na dotazníkové metodě s cílem zjistit, jak ženy a muži vnímají rovné podmínky na trhu práce a zhodnotit jaké zaujímají postavení ke genderovým stereotypům na pracovním trhu. Na základě výsledků analýz jsou formulovány možná doporučení vedoucí ke zlepšení rovných příležitostí žen a mužů na trhu práce.

Výsledky analýzy a doporučení

Pracovní trh České republiky je pod vlivem několika faktorů. Na základě provedené analýzy lze za nejdůležitější faktor považovat demografické složení obyvatelstva, kde stěžejními faktory jsou genderová a věková struktura ekonomicky aktivních a neaktivních osob. Dále neméně důležitým faktorem, vyplývající z analýzy, je úroveň nejvyššího dosaženého stupně vzdělání. Z obecného hlediska je trh práce silně ovlivněn aktuální ekonomickou situací státu a také vývojem HDP. V závislosti na tyto faktory trh práce v České republice disponuje s určitým omezeným množstvím pracovních míst a stanovuje úroveň minimální mzdy. V posledních letech trh práce také ovlivňuje migrace nové pracovní síly z ostatních států, aktuálně zejména z východu.

Vývoj všech sledovaných ukazatelů je silně ovlivněn dvěma stěžejními časovými milníky, jejichž následky způsobily výrazné výkyvy hodnot ukazatelů charakterizujících pracovní trh v České republice. Pozitivní dopad na vybrané ukazatele zaznamenává vstup České republiky do Evropské unie v roce 2004, v důsledku čehož v následujících letech vzrůstal ukazatel ekonomicky aktivních osob a zejména ukazatel zaměstnanosti. Tento

pozitivní vývoj trvá do roku 2008, který je charakteristický nástupem hospodářské krize do České republiky, což mělo na sledované ukazatelé negativní dopad. Zlomovými jsou pak roky 2009 a 2010, kdy v důsledku krize jsou firmy nuceny šetřit, což se promítá zejména na pokles nabídky a snížení stavu již existujících pracovních míst, tedy zvýšení nezaměstnanosti.

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo, nebo-li pracovní sílu, zahrnující zaměstnanost a nezaměstnanost, tvoří osoby, které mohou vykonávat práci nabízenou na pracovním trhu v České republice. V roce 2013 pracovní sílu tvořilo celkem 5 306 tis osob, což je o 1,6 % více než v roce 1999. Ekonomicky aktivních žen je po celou dobu sledovaného období méně než mužů. V roce 2013 tvořily 44 % z celkového počtu ekonomicky aktivních lidí. Nejpočetnější skupinu ekonomicky neaktivních zastupovali osoby ve starobním a invalidním důchodu (celkem 65,3 %, z toho 39,6 % žen). Další nejčetnější skupinu tvoří studenti středních a vysokých škol a 8,8 % žen je v domácnosti. Počet ekonomicky neaktivních osob stoupá. V roce 2013 celkový počet převyšuje první sledovaný rok o 9,2 %. Žen je po celé sledované období tradičně více, a to v průměru o 909,4 tis. osob. Dle provedené predikce je v následujících letech očekávaný nárůst jak ekonomicky aktivních žen, tak i mužů.

V roce 2013 byla v České republice zaměstnána téměř polovina práceschopných osob, tedy celkem 4 937 tis., což oproti roku 1999 představuje zvýšení o 3,6 %. Co do počtu je více zaměstnaných mužů než žen, a to po celé sledované období. V roce 2013 byla struktura zaměstnaných ze 43,4 % tvořena ženami a 56,6 % muži. Od roku 2004 počet zaměstnaných významně stoupá, tento jev přetrvává do roku 2008. V letech 2009 a 2010 dochází v důsledku krize k razantnímu a největšímu poklesu v počtu zaměstnaných, u žen téměř o 30 % u mužů pak o 40 %. Dle klasifikace CZ-NACE jsou nejvíce oběma pohlavími obsazeny pozice ve zpracovatelském průmyslu. Ženy jsou dále nejvíce zaměstnané v obchodě (15,5 %) a 12,7 % ve zdravotnictví. V rámci zaměstnání v národním hospodářství je v porovnání s prvním sledovaným rokem v roce 2013 zaznamenán největší nárůst, u obou pohlaví (ženy 39,7 %, muži pak 38,1 %), na pozicích specialistů, ačkoli právě v této skupině zaměstnání jsou ženy platově nejvíce znevýhodněné. V porovnání s muži je jejich mzda o 25 % nižší za výkon práce na srovnatelné pozici. Ve srovnání s rokem 1999 byl v roce 2013 zaznamenán největší pokles v počtu zaměstnaných mužů na pozicích v ozbrojených silách, a to o téměř 72 %. U žen je tomu opačně, přičemž se počet žen v roce 2013 zvýšil o 21 %. Tato oblast je také jediná výjimečná v tom, že na pozicích v ozbrojených silách ženy dosahují v průměru vyšších platů než muži, a to o 4,5 %.

Nejvíce zaměstnaných žen je se vzděláním středoškolským s maturitní zkouškou (43 %). Muži tvoří nejpočetnější skupinu zaměstnaných osob se středoškolským vzděláním bez maturity (42,6 %). Ve srovnání s rokem 1999 byl v roce 2013 zaznamenán nárůst vysokoškolsky vzdělaných mužů o 68 %, u žen je tento nárůst více jak dvojnásobný; tj. o 125 % z celkového počtu zaměstnaných žen. Právě i enormní zvýšení počtu studujících obecně, zejména pak na vysokých školách, má v průběhu sledovaného období za důsledek, že v roce 2013 klesl počet zaměstnaných mužů a žen v průměru o 30 % ve věkové skupině 19-29 let. Nejvíce zaměstnaných je v produktivním věku od 30-44 let. Důsledkem stárnutí populace se v posledním sledovaném roce zvýšil více jak dvojnásobně počet zaměstnaných osob ve věkové skupině 65 let, u žen o 101,7 % a u mužů pak o 118,8 %.

Počet nezaměstnaných v roce 2013 zaznamenal pozitivní změnu v podobě snížení počtu nezaměstnaných o 18,76 % v porovnání s prvním sledovaným rokem. Naopak nejvíce krizovým byl rok končící ekonomické krize, tedy rok 2009, kdy byl evidován nejvyšší meziroční nárůst počtu nezaměstnaných, a to u žen o 39 %, u mužů pak až o 70,9 %. Nejvíce nezaměstnaností postiženou skupinou jsou ženy ve věkové kategorii 30 – 44 let. Další početné skupiny nezaměstnaných eviduje věková kategorie 15 – 29 let a 45 – 59. Důvodem je nedostatečná kvalifikace, neboť nejvyšší počet nezaměstnaných (43,2 % žena a 45,5 % mužů) je s nejvyšší dosaženou úrovní vzdělání středoškolskou bez maturity.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že ve většině případů je vnímání rovnosti mužů a žen ovlivněno právě pohlavím respondenta. O stejných podmínkách při hledání zaměstnání jsou v nadpoloviční většině přesvědčeni muži. S výrokem o rovném platovém ohodnocení mužů a žen na srovnatelné pozici souhlasilo 68 % žen a 48 % mužů, přičemž se obě pohlaví jednoznačně shodují, že vyšších platů dosahují muži. Naprosto protipólní názory v rámci pohlaví zastávají respondenti v názoru na stejné podmínky a možnosti v kariérním růstu. Ženy ze 77 % s tvrzením nesouhlasí a shodují se, že právě ony se setkávají s více překážkami. Téměř většina žen (90 %) považuje za omezující faktory výchovu dětí a rodinu. 40 % se setkala s diskriminací na základě mateřství. Pro obě pohlaví druhým nejčastějším důvodem diskriminovaných je uváděn věk. S genderový stereotypem v podobě ženy pečovatelky a muže živitele rodiny souhlasí převážná polovina mužů a zhruba polovina žen. 83 % respondentů souhlasí s názorem, že žen ve vedoucích funkcích je méně než mužů. Valná většina žen (91 %) se neztotožňuje s názorem, že by ženy byly obecně méně schopnými manažery než muži.

Trh práce v České republice ovlivňuje celá řada faktorů. Snížení stavu nezaměstnaných může stát eliminovat zvýhodněním firem formou motivačních příspěvků,

kteří by zaměstnávali postiženou skupinu dlouhodobě nezaměstnaných skupin, jako jsou vyčlenění jedinci z pracovního trhu v důsledku věku či nedostatečné kvalifikace. Zvýšení kvalifikace je možné zajištěním dostupnějších rekvalifikačních kurzů, zejména ve smyslu eliminace dojezdových vzdáleností na kurz, což by představovalo motivaci v podobě snížení nákladů uchazeče s tím spojených. Zvýšením minimální mzdy alespoň na takovou úroveň, aby se již nevyplatilo „přežívat“ prostřednictvím dostupných dávek z úřadů práce. Zejména by stát měl orientovat na skupinu žen mladého a středního věku, jež jsou v důsledku mateřství na trhu práce znevýhodňovány snad nejvíce. Účelným opatřením je v tomto směru nařízení firmám na území České republiky zaměstnávat tuto postiženou skupinu na částečné pracovní úvazky. Zajištění rovných podmínek a příležitostí zejména ve vedoucích funkcích by podpořilo zavedení kvótního systému.

1. Seznam použitých zdrojů

- BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-584-1.
- BROŽOVÁ, Dagmar. *Společenské souvislosti na trhu práce*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-16-4.
- BUCHTOVÁ, Božena. A KOLEKTIV. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-9006-8.
- HINDLS, Richard, Stanislava HRONOVÁ a Jan SEGER. *Statistika pro ekonomy*. Praha: Professional Publishing, 2004. ISBN 80-86419-59-2.
- KŘÍŽÍKOVÁ, Alena, Hana MAŘÍKOVÁ, Hana HAŠKOVÁ a Lenka FORMÁNKOVÁ. *Pracovní dráhy žen v České republice*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7419-054-4.
- KŘÍŽÍKOVÁ, Alena a Zdeněk SLOBODA. *Genderová segregace českého trhu práce: Kvantitativní a kvalitativní obraz*. Praha: Sociologický ústav ČR, v.v.i., 2009. ISBN 978-80-7330-165-1.
- KŘÍŽKOVÁ, Alena a Karel PAVLICA. *Management genderových vztahů: Postavení žen a mužů v organizaci*. 1. vyd. Praha: Management press, 2004. ISBN 80-7261-117-8.
- Postavení žen na trhu práce – gender jako strukturující mechanismus - pracezeny.cz - expertní pracovní portál [online]. 2013 [cit. 2014-12-11]. Dostupné z: <http://www.pracezeny.cz/postaveni-zen-na-trhu-prace-gender-jako-strukturujici-mechanismus>

